

Finansijska održivost civilnog sektora u kulturi u Srbiji ili o pubertetskom karakteru našeg društva

Potemkin je tada po opustelim stepama južne Rusije sagradio pored puta lažna sela (kulise), sa lažnim seljacima (manekenima), lažnim pastirima i lažnim stadima (koja su premeštana po potrebi). Time je obmanuo caricu Katarinu II, koja je, prolazeći tuda 1787. na svom putu za Krim, videla lažnu sliku brze i uspešne obnove...

DOK SE U VEĆINI SAVREMENIH društava plodna saradnja i prožimanje javnog, privatnog i civilnog sektora u kulturi smatra aksiomom dobre kulturne politike, oni koji vode kulturnu politiku kod nas čitav privatni sektor u kulturi paušalno odbacuju kao „estradu“, a civilni sektor u kulturi ignorišu, ili tačnije rečeno, tolerišu njegovo postojanje, dok god ove organizacije i umetničke grupe finansira neko drugi.

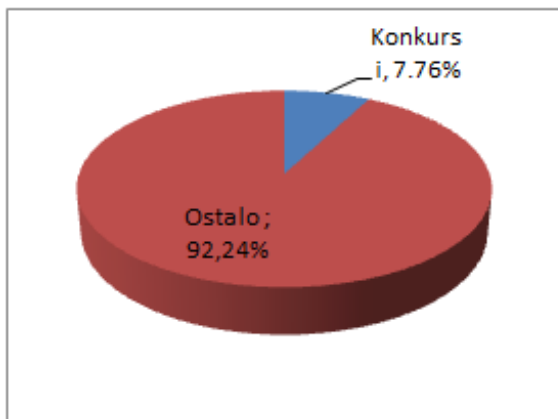
U ovom tekstu daćemo kratak pregled ulaganja državnih organa u Srbiji u civilni sektor u kulturi; pokazati kako su ta sredstva raspoređena unutar „civilnog sektora“ viđenog u skladu sa klasifikacijom udruženja građana trenutno važećom u našoj zemlji; i zastupati tezu da je odnos države prema civilnom sektoru u Srbiji najbolje posmatrati kao izgradnju fasade (kulisa, koja bi sada verovatno trebalo da prevare one koji prate napredak Srbije u procesima evropskih integracija), te da, kao deo te politike, praksa Ministarstva kulture i informisanja da na konkursima za projekte svakome „da ponešto“ (a prilično „sumnjivim“ organizacijama najviše), ne samo što ne obezbeđuje održivost civilnog sektora u kulturi, nego najčešće onemogućava one koji su podneli predloge projekata da te projekte i realizuju. Na kraju su dati predlozi kako bi trebalo (i kako je moguće) ovakvu situaciju promeniti.

Tekst je baziran na analizi rezultata konkursa za projekte Ministarstva kulture i informisanje iz 2012. i 2013. godine; rezultatima istraživačkog projekta „Vaninstitucionalni akteri kulturne politike u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji“ koji je realizovan 2010. godine uz finansijsku podršku Evropske kulturne fondacije; nalazima projekta „Linija 481“ Centra za razvoj neprofitnog sektora; kao i analizi rezultata internih anketa među članicama Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije 2012. godine i 2013. godine.

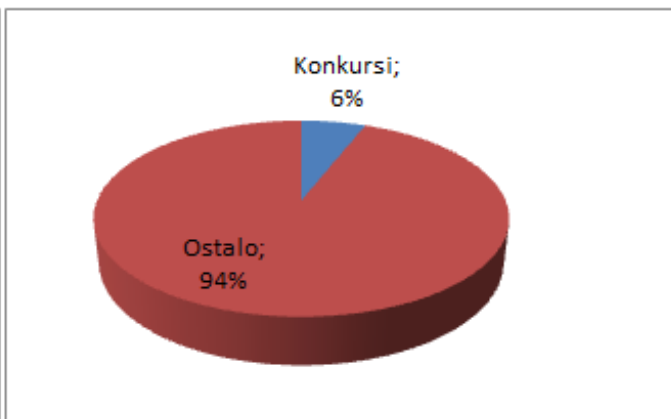
Prema podacima koji su bili dostupni u medijima, ukupan budžet Ministarstva kulture, informisanja i informacionog društva Republike Srbije u 2012. godini bio je 6.042.349.000 dinara (oko 52.090.000 EUR), a budžet Ministarstva kulture i informisanja u 2013. godini, nakon rebalansa, 6.343.792.000 dinara (ili oko 57.150.000 EUR). U okviru dva glavna konkursa koje Ministarstvo kulture raspisuje godišnje – konkursa za finansiranje ili sufinansiranje projekata iz oblasti savremenog stvaralaštva i konkursa za finansiranje ili sufinansiranje projekata iz oblasti kulturnog nasleđa - dodeljeno je ukupno 469.300.879 dinara¹ (oko 4.046.000 EUR - 2012), odnosno 380.765.609 dinara (oko 3.430.000 EUR - 2013. godine). U oba slučaja, ukupna sredstva izdvojena kroz ove konkurse, koji predstavljaju osnovni izvor finansiranja organizacija civilnog društva od strane Republike Srbije, činila su manje od 10% ukupnih sredstava kojima je raspolagalo Ministarstvo kulture.

Grafikoni 1 – Udeo sredstava za konkurse za finansiranje i sufinansiranje projekata iz oblasti savremenog stvaralaštva i kulturnog nasleđa u ukupnom budžetu Ministarstva kulture Republike Srbije 2012. i 2013. godine

GRAFIKON 1A – 2012. GODINA

GRAFIKON 1B – 2013 GODINA

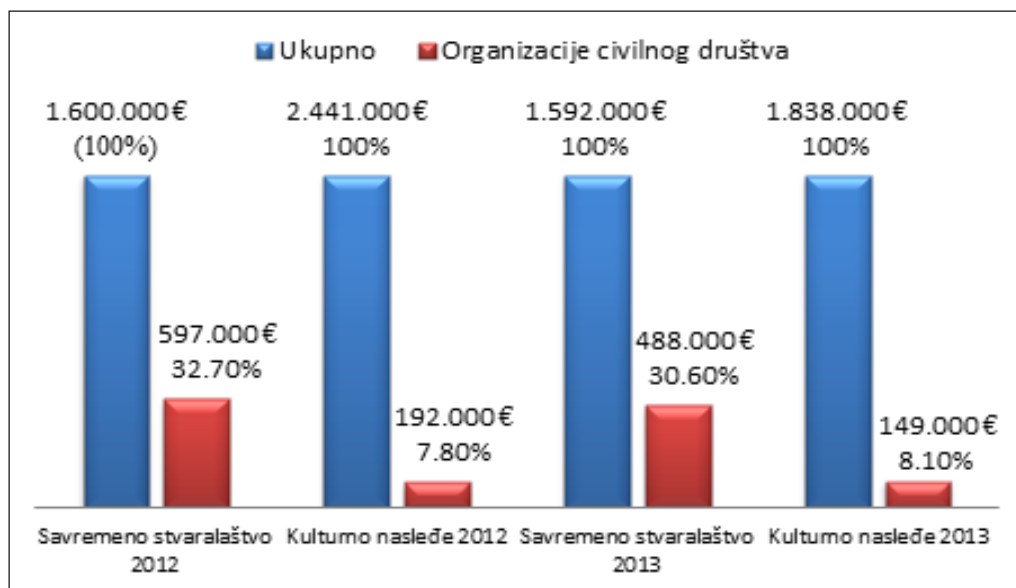

Na konkursu za projekte u oblasti savremenog kulturnog stvaralaštva u 2012. godini dodeljeno je ukupno 186.086.129 dinara ili oko 1.600.000 EUR. Od toga je za 288 projekata organizacija civilnog društva (po trenutno važećoj klasifikaciji) izdvojeno 69.258.129 dinara ili oko 597.000 EUR. U istoj godini je, u oblasti kulturnog nasleđa, za projekte odobreno ukupno 283.214.750 dinara ili oko 2.441.000 EUR, a finansirano je 68 projekata organizacija civilnog društva sa 22.315.000 dinara (oko 192.000 EUR).

1 Podaci ne uključuju rezultate konkursa za Izvorno narodno i amatersko stvaralaštvo, Kulturne delatnosti dece i za decu i mlade i Kulturne delatnosti Srba u inostranstvu iz 2012. godine, koji nisu bili dostupni na veb stranici Ministarstva kulture i informisanja (pristupano u periodu 21. januar – 7. februar 2014).

U 2013. godini, na konkursima za projekte iz oblasti savremenog kulturnog stvaralaštva dodeljeno je 176.768.000 dinara (oko 1.592.000 EUR) i 203.997.609 dinara za projekte zaštite, očuvanja i prezentacije kulturne baštine (oko 1.838.000 EUR). U domenu savremenog kulturnog stvaralaštva finansijska sredstva je dobio 271 projekat organizacija civilnog društva, u ukupnom iznosu od 54.154.000 dinara (oko 488.000 EUR), dok je podržano 50 projekata organizacija civilnog društva na konkursu u oblasti kulturnog nasleđa, ukupne vrednosti 16.567.000 dinara (oko 149.000 EUR). Ovi podaci, izraženi procentualno, mogu se videti na grafikonu 2.

Grafikon 2 – Učešće projekata organizacija civilnog sektora na konkursima za finansiranje i sufinansiranje projekata iz oblasti savremenog stvaralaštva i kulturnog nasleđa 2012. i 2013. godine

Ako se za trenutak vratimo ukupnom budžetu Ministarstva kulture u 2012. i 2013. godini, možemo videti da sredstva izdvojena za projekte organizacija civilnog društva čine oko 1% ukupnog godišnjeg budžeta Ministarstva kulture (projekti organizacija civilnog društva iz oblasti savremenog stvaralaštva 1.15%, a oni u domenu kulturnog nasleđa 0,36% ukupnog budžeta za 2012. godinu; odnosno, u 2013. godini, projekti civilnog sektora u oblasti savremenog stvaralaštva 0,85% i oni iz oblasti kulturne baštine 0,26%).

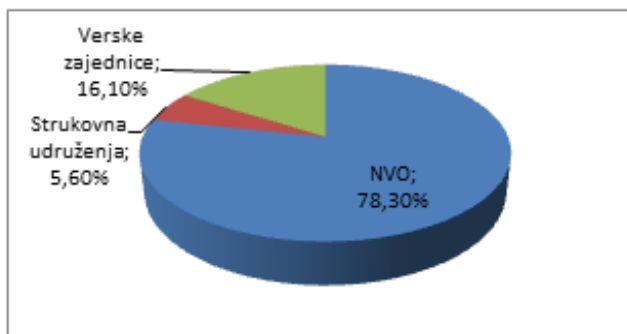
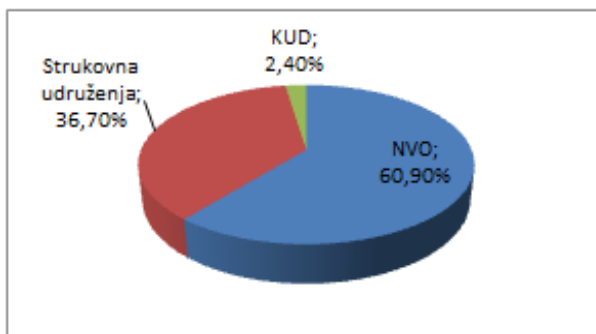
Da bismo videli da ovaj 1% nije jedini problem civilnog sektora u kulturi Srbije i kako su sredstva namenjena akterima civilnog društva u Srbiji još mnogo manja od toga, potrebno je odgovoriti na pitanje šta to povezuje Odred izviđača „Zavičaj“ iz Vranja, Centar za estetiku i stil „Lady“ iz Beograda, Merhamet Sandžaka iz Novog Pazara, Franjevački samostan iz Subotice, Udruženje vojvođanskih učitelja iz Novog Sada, Biblioteku Srpske Patrijašije iz Beograda, KUD Obilić iz Krnjeva, Udruženje lončara „Zlakusa“ i, na primer, „Dah teatar“ iz Beograda, Nezavisni filmski centar „Filmart“ iz Požege, „KUDA.org“ iz Novog Sada i „Generator“ iz Vranja. Tačan odgovor je da su za Ministarstvo kulture i informisanja sve ovo predstavnici civilnog sektora u kulturi Srbije. A odgovor na pitanje zašto bi iko tvrdio nešto tako besmisleno, zna svaki trgovac sklon prevarama – da bi se dobilo „na masi“. Tako da u izveštajima koji se upućuju domaćoj i međunarodnoj javnosti i pred onima koji zaista deluju u civilnom sektoru u kulturi Srbije, „kulise“ izgledaju uverljivije.

2 Pri tom smo odrede izviđača i udruženja lončara i učitelja i slične, priključili nevladinim organizacijama u kulturi, jer je izvesno da tek ne spadaju u ove druge navedene podgrupe.

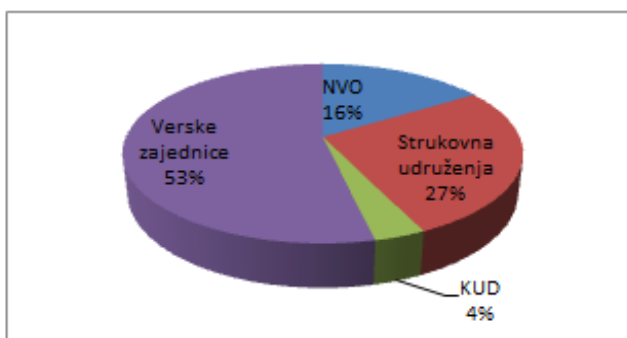
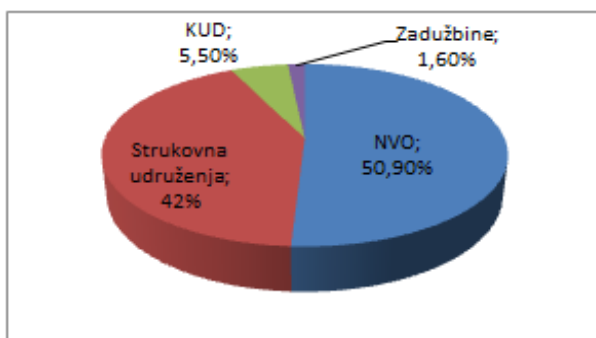
3 O različitom položaju i funkciji koju imaju nevladine organizacije, strukovna udruženja i kulturno-umetnička društva u polju kulturne produkcije u Srbiji, nema prostora da se u ovom tekstu govori, ali je to detaljno analizirano u tekstu „Field of Cultural Production in Serbia“, prezentovanom na konferenciji Istraživačke mreže za sociologiju umetnosti Evropske sociološke asocijacije u Beču, 2012. godine.

Na konkursima Ministarstva kulture koje smo analizirali, kao projekti organizacija civilnog društva tretirani su projekti pet različitih grupa aktera: nevladinih organizacija², strukovnih udruženja, kulturno-umetničkih društava³, verskih organizacija i zadužbina. Udeo sredstava koji je svaka od ovih grupacija dobila na konkursima 2012. i 2013. godine mogu se videti u grafikonima 3.

3A – KONKURS ZA SAVREMENO STVARALAŠTVO 2012. 3B – KONKURS ZA KULTURNO NASLEĐE 2012

3C – KONKURS ZA SAVREMENO STVARALAŠTVO 2013. 3D – KONKURS ZA KULTURNO NASLEĐE 2013.

⁴ <http://www.crnps.org.rs/linija-481?lang=en>, pristupljeno 04.03.2014. godine

⁵ <http://www.crnps.org.rs/pretraga-baze?search=yes&group1=tacno&dobitnik=SPC+-+SRP-SKA+PRAVOSLAVNA+CRKVA#pretraga>, pristupljeno 04.03.2014. godine

⁶ Subvencije i dotacije nisu jedini neposredni ekonomski instrumenti kulturne politike – štaviše, u savremenom neo-liberalnom svetu neposredne investicije države u profitabilne kulturne programe privatnog sektora predstavljaju dominantnu formu državnog uključivanja u sferu kulture. Ukoliko EXIT i Sabor trubača u Guči zaista imaju 300.000, odnosno 500.000 posetilaca godišnje (kako se često može naći u sredstvima informisanja), onda bi bilo savršeno legitimno da država pomogne njihovo održavanje investicijama i da, po okončanju festivala, zatraži svoj deo profita.

Naravno, ovo je samo mali deo zakulisnih praksi, vezanih za isplate preko budžetske linije 481, u okviru koje bi trebalo da se finansiraju delatnosti udruženja građana. Prema istraživanju Centra za razvoj neprofitnog sektora „Linija 481“, Srbija je u poslednje četiri godine iz budžeta izdvojila skoro 400 miliona evra za razvoj „civilnog društva“. Na veb stranici CRNPS navodi se da „detaljniji pogled na dobitnike ovih budžetskih sredstava otkriva da najveći deo novca u okviru budžetske linije 481, koja se u budžetu zove „dotacije za NVO“ odlazi na finansiranje sportskih udruženja, verskih zajednica i političkih stranaka, dok za „ostale NVO“ – kako ih budžet naziva – ostaju tek mrvice“⁴. Istraživanje je takođe pokazalo da je daleko najveći korisnik budžetske linije 481, Srpska pravoslavna crkva koja je (kao udruženje građana) u periodu od 2008. do 2011. godine samo od različitih ministarstava Vlade Republike Srbije dobila 618.970.514,36 dinara.⁵

Ako se vratimo na finansiranje civilnog sektora u kulturi Srbije, onda pažljivim čitanjem rezultata konkursa možemo pratiti dalje smanjivanje sredstava koja se dodeljuju stvarnim akterima civilnog društva, jer se i među udruženjima građana (u užem smislu) pojavljuje mnogo neobičnih svatova. Tako je, na primer, na konkursu za kinematografiju i audio-vizuelno stvaralaštvo daleko najveću donaciju (2.000.000 dinara) dobilo „udruženje građana Cinema City“, za koje se zna da predstavlja deo EXIT „korporacije“⁶. Trebalo bi videti i kakvim je to projektom (pod

nazivom „Mladi talenti i očuvanje kulturne baštine“) već pomenuti Centar za estetiku i stil „Lady“ zaslužio 390.000 dinara na konkursu za projekte iz oblasti kulturne baštine 2012. godine. Nije nemoguće da je udruženje građana zanimljivog imena „Konkretno – centar za proučavanje i prezentaciju kulturnog nasleđa“ izuzetno uspešno realizovalo projekat „Priče iz zanatske radionice“, za koji je na konkursu za projekte zaštite kulturne baštine 2012. godine dobilo 790.000 dinara. Ali Google pretraživač nije uspeo da nađe baš nikakav trag ovom udruženju ili njihovom projektu. Takođe, nije baš jasno, zašto je očigledno „državni“ projekat „Žitije Hajduk Veljka Petrovića – muzičko-scenski spektakl povodom 200 godina pogibije Hajduk Veljka“, u kome je učestvovao veliki broj kulturnih institucija iz Timočke krajine i gostovali poznati glumci iz Beograda, baš moralo da organizuje Udruženje građana za negovanje tradicije „Krajinski krug“ i da za to na konkursu za savremeno scensko stvaralaštvo 2013. godine dobije donaciju od 1.700.000 dinara. Lista ovakvih primera je poduža, ali je prostor za ovaj tekst ograničen.

O koliko malim sredstvima za rad organizacija civilnog društva u Srbiji se zaista radi, možda se ipak najbolje može videti kada se izračuna prosečna vrednost donacija koje su na ovim konkursima dodeljene akterima civilnog društva. Na konkursu za finansiranje projekata iz oblasti savremenog stvaralaštva 2012. godine podržano je 288 projekata organizacija civilnog društva, prosečne vrednosti od 240.480 dinara (ili oko 2.100 EUR). U domenu kulturnog nasleđa, prosečna sredstva dodeljena organizacijama civilnog društva za realizaciju projekata bila su nešto veća i iznosila su 328.161 dinar (oko 2.800 EUR). U 2013. godini organizacijama civilnog društva je za realizaciju projekata u oblasti savremenog stvaralaštva prosečno dodeljivano 199.830 dinara (oko 1.800 EUR); dok su u oblasti kulturnog nasleđa prosečni grantovi malo uvećani (331.340 dinara ili 2.985 EUR), ali je zato te godine ukupan obim sredstava dodeljen civilnom društvu, a posebno nevladinim organizacijama, više nego šestostruko smanjen (u 2012. godini nevladine organizacije su dobile oko 151.000 EUR za realizaciju projekata u oblasti kulturnog nasleđa, dok je taj fond u 2013. godini smanjen na 24.000 EUR).

Pri tom se ova politika Ministarstva kulture - politika velikog broja jako malih projekata, dodeljivanja svakome „po nešto“ (i „dobijanja na masi“) – ne odnosi samo na organizacije civilnog društva. Na konkursima za finansiranje projekata u oblasti savremenog stvaralaštva i kulturnog nasleđa u 2012. i 2013. godine dodeljeno je ukupno 726 donacija za projekte u iznosu od 100.000 dinara i manjih (donacija manjih od 900 EUR). A od toga su za realizaciju 229 projekata dodeljena sredstva u iznosu od 50.000 dinara i još manja od toga (donacije manje od 450 EUR)⁸. Postavlja se pitanje kakav se to jednokratni projekat (pozorišna predstava, festival, izložba, obrazovni program...)

7 Na web stranici ovog udruženja stoji da je Centar za estetiku i stil „Lady“ „osnovan sa ciljem edukacije tradicionalnih i savremenih vrednosti i veština devojaka uzrasta srednje škole, u najosetljivijem periodu njihovog odrastanja. Na sveobuhvatan i kreativan način program ovakve škole pruža podršku devojkama da provere sebe, prepoznaju i ojačaju kvalitete koje imaju, umanje nesigurnost i spremno dočekaju ono šta ih čeka u društvenom i poslovnom okruženju. <http://www.ladyschool.org/index.php/o-nama/o-nama>, pristupljeno 04.03.2014. godine

8 Na konkursima za savremeno stvaralaštvo finansirano je 2012. godine 157 projekata sredstvima od 100.000 dinara i manjim, a od toga 39 projekata sa 50.000 dinara ili još manjim sredstvima; odnosno, 2013. godine 307 projekata donacijama od 100.000 dinara i manjim, od čega 113 projekata sa 50.000 dinara i još manjim grantovima. Što se tiče konkursa za finansiranje projekata u oblasti kulturno nasleđa, 2012. godine podržana su 142 projekta donacijama od 100.000 dinara i manjim, a 52 projekta grantovima od 50.000 dinara i manjim. Dok je 2013. godine dodeljeno 120 donacija od 100.000 dinara i manjih, od čega je podržano 25 projekata sredstvima od 50.000 dinara i manjim.

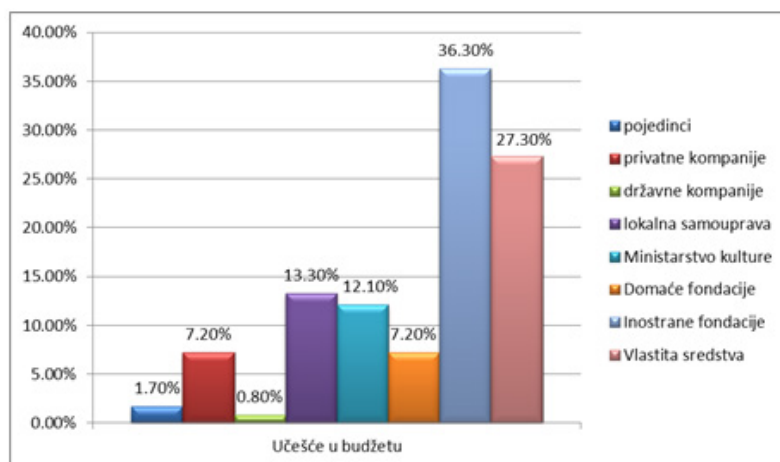
može realizovati ovakvim sredstvima⁹. A naročito kakav bi to godišnji program aktivnosti jedne organizacije mogao biti realizovan uz ovakvu podršku.

9 Poseban problem predstavlja to što su planirani budžeti za ove projekte uglavnom mnogo veći, te se organizacije nakon što dobiju „povoljnu“ vest da će im projekat biti podržan višestruko manjim sredstvima od onih koju su tražili, najčešće nalaže pred trilemom, da li da realizuju projekat u smanjenom obimu; da ga finansiraju sredstvima iz drugih izvora ili da odustanu od njegove realizacije. Nemamo podatke za organizacije civilnog društva (iako je i za njihove projekte to redovna praksa), ali su srećom u izveštaju o rezultatima konkursa u oblasti zaštite, očuvanja i prezentacije muzejskog nasleđa iz 2013. godine ostali očuvani i izvorni iznosi koje su organizacije tražile za realizaciju svojih projekata. Tako da, npr, možemo videti da je Spomen zbirci Pavle Beljanski za projekat konzervacije i restauracije pisane građe dokumentarnog fonda spomen zbirke, umesto traženih 2.459.500 dinara dodeljeno 150.000 dinara; da je Filozofskom fakultetu u Beogradu, za projekat permanentnog usavršavanja zaposlenih u institucijama zaštite, umesto 1.600.000 dinara odobreno 100.000 dinara, te da je Narodni muzej Zrenjanin za digitalizaciju zbirke Narodnog muzeja planirao 410.000 dinara, a na konkursu dobio 50.000 dinara.

10 Među anketiranim organizacijama najviše je onih koji drže časove crtanja, slikanja i vajanja, kao i pozorišne radionice. Česti izvor vlastitih prihoda su i prodajne izložbe, dok jedan broj organizacija pruža usluge u oblasti istraživanja i marketinga, a neki od njih sredstva obezbeđuju kustoskim uslugama (uglavnom u inostranstvu).

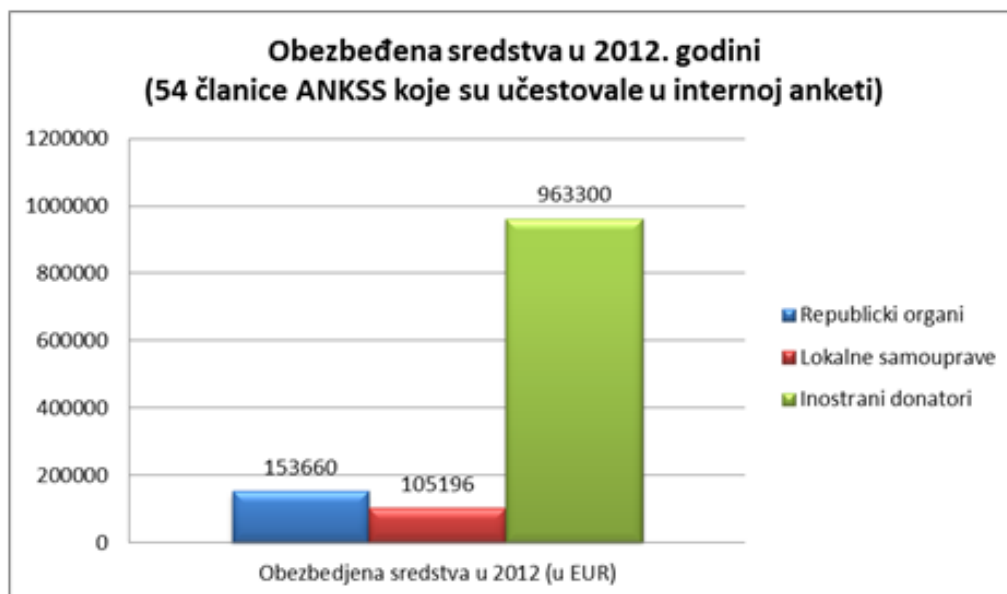
Beznačajnost sredstava koja trenutno dobijaju od Ministarstva kulture zabeležena je i u rezultatima internih anketa koja su sprovedene među članicama Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije. Anketu su popunile 54 članice ANKSS 2012. godine i 34 članice 2013. godine. U odgovoru na pitanje koliko je procentualno učešće različitih donatora u njihovom godišnjem budžetu (u anketi iz 2013. godine), organizacije su navele da su njihovi najznačajniji fondri i dalje međunarodne donatorske organizacije; da sve značajnije mesto dobijaju sredstva koja organizacije same obezbeđuju pružanjem usluga¹⁰; da su lokalne samouprave (posebno u slučaju Beograda) značajniji donatori od Ministarstva kulture; te da povremeno dobijaju donacije od privatnih kompanija, dok sa kompanijama u državnom vlasništvu gotovo nikakva saradnja ne postoji. Trebalo bi još primetiti da je udeo vlastitih sredstava u finansiranju rada organizacija civilnog sektora, procentualno veći od objedinjenog ulaganja državnih organa u Srbiji - Ministarstva kulture i lokalnih samouprava. Dobijeni rezultati mogu se videti na grafikonu 4.

GRAFIKON 4 – PROCENTUALNO UČEŠĆE DONATORA U BUDŽETIMA ORGANIZACIJA ANKSS 2013. GODINE

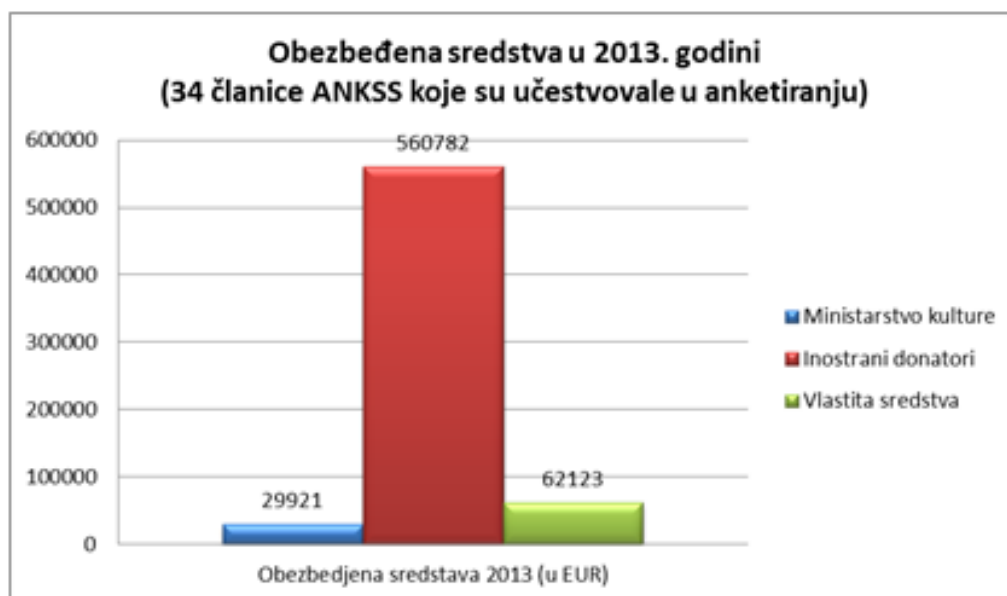
Rezultati analize odgovora na pitanje o finansijskim sredstvima koja su dobili od inostranih donatora, republičkih organa i lokalnih samouprava prikazani su na grafikonu 5. Sredstva dobijena od strane onih koji vode kulturnu politiku u Srbiji i dalje su (uprkos povlačenju donatora iz regiona) skoro četiri puta manja od sredstava dobijenih od međunarodnih organizacija.

GRAFIKON 5 – IZVORI FINANSIJSKIH SREDSTAVA ČLANICA ANKSS U 2012. GODINI

Iz odgovora na slično pitanje u internoj anketi iz 2013. godine, koje je uključivalo i vlastita sredstva, može se videti da su ona dva puta veća od sredstava dobijenih od Ministarstva kulture, dok su donacije međunarodnih fondacija 18 puta veće od onoga što su anketirane organizacije dobile od Ministarstva kulture.

GRAFIKON 6 – IZVORI FINANSIJSKIH SREDSTAVA ČLANICA ANKSS U 2013. GODINI

Čak smo, uz pretpostavku da su u realizaciji projekata koje su finansirali međunarodnih donatori članice Asocijacije NKSS plaćale porez od samo 20% (a porezi su, u stvari, mnogo viši) došli do podatka da je iznos plaćen za (ovako obračunat) porez u 2012. godini veći za 39.000 EUR od sredstava dobijenih od državnih organa Republike Srbije, a da je u 2013. godini veći za čak 82.235 EUR.

Odnosno, da je Republika Srbije ostala „dužna“ ovim organizacijama, ne samo kao građanima ove zemlje, nego i kao neposrednim poreskim platišama¹¹.

GRAFIKON 7 – ODNOS POREZA PLAĆENIH OD INOSTRANIH DONACIJA I SREDSTAVA DOBIJENIH OD DRŽAVNIH ORGANA REPUBLIKE SRBIJE

11 Iako se radi o ograničenom uzorku, gotovo je izvesno da bi se ovaj trend nastavio i proširenjem obima uzorka, posebno što neke od najvećih organizacija ANKSS nisu učestvovala u anektiranju.

12 Do sada je bilo više inicijativa da se suzi prostor za manipulacije i izvrši podela u više pod-kategorija postojeće budžetske linije linije 481, među kojima je najznačajnija ona iz aprila 2010, koju su pokrenuli Centar za razvoj neprofitnog sektora i Transparentnost Srbija, a potpisalo je 188 nevladinih organizacija.

U svetlu prezentiranih podataka, čak ni univerzalni izgovor onih koji rukovode kulturnom politikom u Srbiji („Nema para“!) ne važi. U kulturi Srbije nema para ne samo zato što se za nju izdvaja mizernih 0,62% nacionalnog budžeta, nego i zbog toga što se od tih sredstava 80% troši na plate i materijalne troškove zaposlenih u zasterelom i i glomaznom sistemu kulturnih ustanova, prenatrpanom partijskim ljudima (uz manjak stvarno potrebnih stručnjaka). To svi znaju, ali se ni jedan Ministar kulture ne usuđuje da u ta „partijska stovarišta“ dirne. A pošto je postojeće stanje očigledno neodrživo, što pre transformacija sistema kulturnih ustanova bude počela, to će ona biti manje bolna i za ukupnu kulturu u Srbiji lekovitija.

U uslovima kada su tokom 1990-ih i na početku 2000-ih za opstanak i razvoj civilnog sektora u kulturi na ovim prostorima brinuli Fond za otvoreno društvo (OSI), Švajcarski program za kulturu na Zapadnom Balkanu (SCP), Evropska kulturna

fondacija (ECF), Kulturkontakt i drugi, bilo je mesta i „za lažne seljake (manekene), lažne pastire i lažna stada“, sa početka ovog teksta. Kao i mogućnosti da Ministarstvo kulture i drugi državni organi u Srbiji smešnim donacijama fingiraju da finansiraju civilni sektor. Ali se taj period završio. Regionalni donatori, koji brinu o dobrobiti civilnog sektora u kulturi na prostoru bivše Jugoslavije, 2014. godine više ne postoje. Sada bi, napokon (jer bi to trebalo da bude znak njihovog ozdravljenja), to trebalo da postane vlastita briga samih ovih društava. A trenutnih 1% od 0,62% u Srbiji nije dovoljno ni za one Potemkinove kulise.

Dugoročne mere za poboljšanje položaja civilnog sektora u kulturi, morale bi najpre da uključe preformulaciju i diverzifikaciju budžetske linije 481¹². Vreme ozbiljnijeg pristupa razvoju civilnog

sektora od strane države u Srbiji, trebalo bi da otpočne jasnim razdvajanjem finansiranja nevladinih organizacija, političkih stranaka, sportskih udruženja i verskih zajednica¹³. Dugoročno bi takođe trebalo da Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom Vlade Republike Srbije, poput Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske, postane ne samo moderator odnosa između donosilaca odluka i organizacija civilnog društva, nego i jedan od glavnih donatora civilnog sektora¹⁴. I na kraju u dugoročne mere trebalo bi ubrojati i formiranje regionalnog Fonda za jugoistočnu Evropu, čiji bi glavni donatori bile države regiona, a koji bi (poput sličnih regionalnih fondova) finansijski podržavao regionalnu saradnju u oblasti kulture, o kojoj se mnogo govori, ali je retko srećemo u praksi¹⁵.

A kratkoročne mere koje bi mogle da dovedu do poboljšanja finansijske održivosti civilnog sektora u kulturi u Srbiji trebalo bi da uključuju povećanje budžeta za konkurse za finansiranje projekata u

13 Zaista je sramota da se jedna od najmoćnijih i najbogatijih institucija u društvu u Srbiji, Srpska pravoslavna crkva, kao i političke partije i sportski klubovi (od kojih su mnogi u privatnim rukama), uopšte finansiraju kao „udruženja građana“. Ali za početak će biti dovoljno da bude jasno ko od ovih „aktera civilnog društva“ koliko sredstava dobija iz budžeta institucija Republike Srbije i preko njih.

14 U Republici Hrvatskoj se rad organizacija civilnog društva u kulturi finansira iz fondova tri institucije osnovane od strane države: Ministarstva kulture Republike Hrvatske; Zaklade „Kultura nova“ i Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske. Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, obezbeđuje sredstva za delovanje iz četiri izvora: državnog budžeta, prihoda od igara na sreću, IPA programa EU pred-pristupne pomoći i programa Evropske unije; i u 2013. godini je raspolagao budžetom od 77.297.081 kuna (ili oko 10.049.000 EUR). Najveći deo budžeta Ureda za udruge potiče od prihoda od igara na sreću (55,6%). Ova sredstva u iznosu od 42.935.919 kuna (oko 5.582.000 EUR) su 2013. godine preko Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva dodeljena organizacijama civilnog sektora za razvoj zajednice (87,2% ovih sredstava ili 4.867.000 EUR – uglavnom za institucionalne grantove, odnosno podršku za svakodnevni rad ovih organizacija i razvoj njihovih kapaciteta). Preostalih 12,8% sredstava koji su 2013. godine iznosili oko 714.000 EUR, iskorišćeno je za sufinansiranje EU projekata organizacija civilnog društva. Pored toga, delovanje civilnog sektora u kulturi finansira se iz fondova Zaklade „Kultura Nova“, koju je Republika Hrvatska osnovala posebnim zakonom usvojenim 15. jula 2011. godine. Kako stoji na njihovoj veb stranici „zaklada nije konkurentski niti zamjenski izvor financiranja u kulturi onim postojećim na nacionalnoj razini ili subnacionalnim razinama (...) već je “Kultura nova” komplementarna i nadopunjujuća mjera u sustavu financiranja kulture koja će doprinijeti stabilizaciji i razvoju organizacija civilnog društva na području suvremene kulture i umjetnosti“. U 2014. godini, zaklada „Kultura nova“ je obezbedila podršku u iznosu od 5.619.799 kuna (oko 730.500 EUR) za 95 projekata/programa organizacija civilnog društva u kulturi koji će biti realizirani ove godine. [Dobro je podsetiti se podatka sa početka ovog teksta, da su u 2013. godini ukupna sredstva namenjena organizacijama civilnog društva na konkursu Ministarstva kulture Republike Srbije bila oko 637.000 EUR]. Treba pomenuti i to da Zaklada „Kultura nova“ predstavlja inovativnu formu samoregulacije civilnog sektora u kulturi, jer Upravni odbor ove zaklade čine predstavnici civilnog sektora imenovani od strane Vlade Republike Hrvatske na predlog ministra kulture (sa mandatom od četiri godine). I na sve ovo bi trebalo dodati redovne konkurse i podršku koju razvoju civilnog sektora u kulturi pruža Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. [Da ne bi bilo nesporazuma, za svaku od ovih značajnih formi podrške se civilni sektor u Hrvatskoj, dobro organizovan, borben i umrežen sa drugim značajnim vaninstitucionalnim akterima u hrvatskom društvu – izborio].

15 Za razliku od onih koji samo pričaju, organizacije civilnog društva u kulturi iz regiona formirale su jula 2012. godine „Kooperativu - regionalnu platformu za kulturu“ i otpočele sa aktivnostima, koje su tokom 2013. godine finansirale neke od lokalnih kancelarija Fonda za otvoreno društvo u regionu i već pomenuta zaklada „Kultura nova“ iz Hrvatske.

oblasti savremenog stvaralaštva i kulturnog nasleđa¹⁶; drugačiji sastav i rad komisija koje dodeljuju sredstva za realizaciju projekta na konkursima Ministarstva kulture¹⁷; ustanovljenje posebnog fonda za *matching grants* za organizacije koje su obezbedile donacije od međunarodnih organizacija (posebno Evropske unije)¹⁸; raspisivanje konkursa za institucionalnu podršku organizacijama civilnog društva u skladu sa članom 77 zakona o kulturi¹⁹ i objedinjavanje u zajednički front organizacija koje su klasifikovane kao civilni sektor u kulturi (nevladinih organizacija, strukovnih udruženja, fondacija, zadužbina)²⁰ radi unapređenja položaja u kome se nalaze.

Verovatno da će većina ovih predloga za poboljšanje stanja u civilnom sektoru u kulturi tokom procesa evropskih integracija Srbije postati realnost. Samo što, to po svojoj prilici, neće biti rezultat vlastitog uvida u značaj pluralističnog i snažnog civilnog društva ili rezultat borbe dobro organizovanog civilnog sektora, nego će, po drugim slučajevima sudeći, najverovatnije biti rezultat „naredbe“ sa „viših instanci“. U toj nesposobnosti da samo uvidi i uradi ono što je njemu od koristi, ogleda se većiti pubertetski karakter društva u Srbiji.

16 To je već donekle urađeno u budžetu Ministarstva kulture i informisanja za 2014. godinu, u kome je konkurse za finansiranje ili sufinansiranje projekata u oblasti kulturnog nasleđa, savremenog stvaralaštva, javnog informisanja i u oblasti međunarodne saradnje planirano 1.360.000.000 dinara (oko 12 miliona EUR), od čega 635 miliona dinara za savremeno stvaralaštvo (oko 5.5 miliona EUR), a 231 milion dinara za međunarodnu saradnju (oko 2 miliona EUR).

17 Iskustva sa prethodnih konkursa Ministarstva kulture ukazuju da bi bilo važno da se kao pravilo ustanovi da se u svakoj od komisija koje odlučuju o finansiranju i sufinansiraju projekata iz oblasti savremenog stvaralaštva nađe bar po jedan predstavnik civilnog sektora u kulturi (koji se ne nalazi u sukobu interesa) i bar po jedan stručnjak koji poznaje umetničke prakse druge polovine XX veka i početka XXI veka (neo-avangardi, post-moderne umetnosti i popularne kulture). Prethodnih godina se dešavalo da ugledni članovi komisija budu zgroženi predlozima projekata koji su uključivali inovativne umetničke prakse i koji se nisu baš uklapali u njihove koncepcije umetnosti. Potrebno je takođe da se prekine sa besmislenom praksom odobravanja projekata sa višestruko manjim iznosima od onih traženih u predlozima projekata, za koje je onda izvesno da ne mogu da budu realizovani u prijavljenoj formi (vidi fusnotu 8).

18 Ovim fondom bi, po ugledu na iskustva Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske, mogla da rukovodi Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom Vlade Republike Srbije i da se iz tih sredstava obezbeđuju *matching grants* - dopunska sredstva za projekte podržane na konkursima za IPA projekte pred-pristupne promocije EU, za projekte u okviru programa „Kreativna Evropa“ i na drugim međunarodnim konkursima.

19 Član 77 Zakona o kulturi Republike Srbije predviđa mogućnost za dodeljivanje institucionalnih grantova organizacijama civilnog društva u kulturi, odnosno sufinansiranje tekućih rashoda i izdataka subjekata u kulturi koji se ne finansiraju redovno iz budžeta Republike Srbije, autonomne pokrajine ili jedinice lokalne samouprave, do iznosa od 45% od ukupnih tekućih rashoda i izdataka („ako svojim programima trajnije zadovoljavaju kulturne potrebe građana na odgovarajućem području“). Ovo bi mogao biti posebno značajan mehanizam u obezbeđivanju opstanka civilnog sektora u kulturi Srbije (ukoliko se to želi).

20 Nevladine organizacija koje deluju u oblasti kulture, strukovna udruženja umetnika, fondacije i zadužbine - klasifikovani zajedno kao predstavnici civilnog sektora u kulturi Srbije - ne samo što imaju različite položaje i funkcije u polju kulturne produkcije u Srbiji, nego i ne prepoznaju jedni druge kao saveznike u borbi za poboljšanje vlastitog položaja. S obzirom na to da je verovatno da će godinama biti zajedno u istom „čabru“, bilo bi poželjno da stvore osnove za objedinjeno delovanje tamo gde su im interesi zajednički. A sa istim ciljem bi civilni sektor u kulturi trebalo da uspostavi bliže kontakte sa predstavnicima civilnog sektora u Srbiji koji deluju u drugim društvenim oblastima, jer malo je verovatno da će se promeniti položaj nekog segmenta civilnog sektora, a da se on ne promeni u celini.